

(Non-)conformiteit en kinderarbeid

Over contractenrecht en passende zorgvuldigheid
in het bedrijfsleven

Rede

uitgesproken bij de openbare aanvaarding van het ambt
van hoogleraar Overeenkomstenrecht
aan de Faculteit Rechtswetenschappen
van de Open Universiteit op 18 oktober 2024
door prof. mr. dr. S.A. Kruisinga

Open Universiteit

(Non-)conformiteit en kinderarbeid*

Over contractenrecht en passende zorgvuldigheid in het bedrijfsleven

Geachte rector, geachte aanwezigen,

1. Inleiding

Winkelen, of in goed Nederlands ‘shoppen’, is een hobby van velen, maar niet van mij. Toch heb ik een grote belangstelling voor het (internationale) kooprecht. Als het bestelde bij de grens in beslag wordt genomen, kan de koper de verkoper daarop dan aanspreken? En wordt van de verkoper verwacht dat hij lokale regelgeving in het land van de koper in acht neemt?

Sinds het begin van dit jaar zijn daar nieuwe vragen bij gekomen. Als een leverancier iets importeert, mag hij er dan van uitgaan dat het geleverde is geproduceerd zonder de inzet van gedwongen kinderarbeid of andere vormen van dwangarbeid? En mag je ervan uitgaan dat het geleverde is geproduceerd met inachtneming van relevante regelgeving op het gebied van milieu en klimaat? En wat geldt er als je van zo’n duurzame productie uitgaat, maar ontdekt dat dat anders is? Kun je dan schadevergoeding vorderen van de verkoper, of de koopovereenkomst ontbinden?

Er bestaat een tendens om de verantwoordelijkheid voor de negatieve effecten op het gebied van mensenrechten, milieu en klimaat die het gevolg zijn van commerciële activiteiten neer te leggen bij ondernemingen. Tegelijkertijd zijn er ook steeds meer ondernemingen die zich uit eigen beweging expliciet committeren aan duurzame doelen, aan bescherming van het milieu en aan het voorkomen van de schending van mensenrechten.¹

De afgelopen jaren zijn over klimaatverandering verschillende gerechtelijke procedures gevoerd tegen staten.² Soortgelijke procedures worden ook gevoerd tegen

* Voor hun bereidheid een eerdere versie van deze rede te becommentariëren zeg ik graag dank aan prof. mr. dr. L.F.H. Enneking, mr. dr. M. van Kogelenberg, prof. mr. dr. H.N. Schelhaas en mr. dr. L. Wijntjens. Het onderzoek voor deze rede werd afgerond op 3 oktober 2024. De tekst van deze oratie verscheen eerder via ou.nl/oratie_kruisinga.

1. Vgl. ook A.G. Castermans, *De burger in het burgerlijk recht* (oratie Leiden), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2009, p. 16-17.
2. Een voorbeeld daarvan is de procedure waarin, naar aanleiding van de vordering van de stichting Urgenda, de Nederlandse staat werd bevolen om de emissie van broeikasgassen te beperken (HR 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2006). Een ander voorbeeld betreft de procedure waarin het Europees Hof voor de Rechten van de Mens oordeelde dat de Zwitserse overheid verplicht is om effectieve maatregelen te treffen om klimaatdoelstellingen te halen en de schadelijke gevolgen van klimaatverandering tegen te gaan (EHRM 9 april 2024, Application no. 53600/20).

ondernemingen.³ Waar het gaat om aanspraken tegen ondernemingen is enerzijds van belang wat verwacht mag worden dat zij doen op het gebied van duurzaamheid in het kader van de eigen bedrijfsvoering, bijvoorbeeld door te kiezen voor een duurzaam productieproces. Anderzijds rijst de vraag of, en zo ja, in hoeverre, ondernemingen in de contracten die zij sluiten, mogen, of zouden moeten, verwachten van hun ketenpartners dat zij rekening houden met eisen op het gebied van mensenrechten en milieu.

Aan de hand van ontwikkelingen in de regelgeving, rechtspraak en literatuur wil ik in deze rede bespreken welke rol het contractenrecht speelt, en in de nabije toekomst zal gaan spelen, bij de bescherming van het milieu en bij de bescherming van fundamentele rechten. Ik zal u door het contractenrecht loodsen en u wijzen op de ontwikkelingen die dit interessante rechtsgebied voor de boeg heeft. Ik zal daarbij een onderscheid maken tussen contracten die worden beheerst door nationaal, Nederlands recht en contracten waarop ander recht van toepassing is. Ook het Europese perspectief is van belang, nu in de Europese Unie in toenemende mate regelgeving wordt aangenomen inzake de zogenoemde passende zorgvuldigheid in het bedrijfsleven op het gebied van mensenrechten en milieu, die ik hierna zal bespreken.

Het meest bekende voorbeeld van een contract is de koop. Aan de hand daarvan kan ik goed illustreren hoe kan worden omgegaan met eisen op het gebied van duurzaamheid. In deze rede zal de commerciële koop centraal staan en laat ik het consumentenrecht buiten beschouwing, omdat mijn expertise vooral ligt op het gebied van het commerciële contractenrecht.

2. Over contractenrecht en contractsvrijheid

Eerst iets over de basics van het contractenrecht, die voor de inhoud van mijn rede van belang zijn. Het Nederlandse recht bepaalt dat een overeenkomst vormvrij tot stand komt. Veel partijen kiezen ervoor om hun afspraken neer te leggen in een schriftelijk contract.

In het overeenkomstenrecht staat voorop dat het partijen vrijstaat overeenkomsten aan te gaan met wie zij willen, op welk moment zij willen en met welke inhoud zij willen. Dit is het beginsel van de contractsvrijheid. Als zeiler ben ik altijd op zoek naar een zekere mate van vrijheid en dat is, denk ik, een van de redenen waarom ik me zo thuis voel in dit rechtsgebied. De contractsvrijheid is, zoals elke vorm van vrijheid, echter niet absoluut en kent begrenzingsen. Deze kunnen in het Nederlandse recht worden gevonden in de wet, de openbare orde of de goede

3. Zo is in Nederland een procedure aanhangig over de vraag of Shell aansprakelijk kan worden gesteld in verband met de schadelijke effecten van CO₂-uitstoot die verbonden zijn aan haar bedrijfsactiviteiten en die van haar dochterondernemingen, ketenpartners en eindgebruikers (Rb. Den Haag 26 mei 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:5337). Tevens is er, naar verluidt, een procedure ophanden tegen ING waarin de vraag aan de orde komt of de bank aansprakelijk kan worden gesteld voor de vermeende bijdrage aan klimaatverandering van haar operationele en gefinancierde CO₂-uitstoot (nos.nl/artikel/2505491-milieudefensie-start-klimaatrechtszaak-tegen-ing, laatst geraadpleegd 3 oktober 2024).